

Wstęp

Powojenne dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu były już kilkakrotnie opisywane. Najczęściej prace takie powstawały przy okazji kolejnych rocznic. Najpełniejsza i najobszerniejsza z nich ukazała się z okazji 50-lecia UAM (*Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1919–1969*, pod redakcją Zdzisława Grota). W następnych latach powstawały kolejne, choć trzeba zaznaczyć, że na ich treści zaciążyły polityczne uwarunkowania, co znalazło odbicie w doborze treści, a także w zawartych w pracach ocenach. Najpoważniejszą publikacją, powstałą już po transformacji ustrojowej, była praca *Alma Mater Posnaniensis. W 80. rocznicę utworzenia Uniwersytetu w Poznaniu* pod redakcją P. Hausera, T. Jasińskiego, J. Topolskiego. Stanowiła ona podsumowanie ówczesnej wiedzy na temat historii UAM. Jej największą zaletą było omówienie całego okresu, w tym wydarzeń, do jakich doszło na UAM w okresie narodzin opozycji i końcowym okresie istnienia starego systemu. Zawarte w niej studia z konieczności charakteryzowały jednak tylko wybrane aspekty tych dziejów, koncentrując się przede wszystkim na uwarunkowaniach politycznych. Można więc stwierdzić, że UAM nie doczekał się jeszcze całościowego i wszechstronnego opisu swej historii. Tę lukę wypełnia najnowsze opracowanie dziejów poznańskiej uczelni od powstania w 1919 r. do czasów współczesnych. Wchodząca w jego skład niniejsza publikacja stanowi zbiór studiów dotyczących długiego okresu funkcjonowania Uniwersytetu. Poświęcone są one przede wszystkim okresowi rozpoczętemu z końcem II wojny światowej, w którym najwyraźniej zaznacza się cezura roku 1989, podyktowana przez przełomową zmianę polityczną, jaką symbolizuje ta data.

Poruszone tu zagadnienia obrazują różne aspekty funkcjonowania Uniwersytetu. Jest przy tym czymś naturalnym i nieuniknionym, że problematyka poruszana w poszczególnych artykułach częściowo nakłada się na siebie. Prowadzi to do pewnych powtórzeń, które jednak, jak się wydaje, są bardziej siłą niż słabością tego zbiorowego opracowania. Poszczególne narracje uzupełniają się bowiem i wzbogacają o różne perspektywy i różne informacje. Tom rozpoczyna tekst autorstwa Stanisława Jankowiaka i Tomasza Schramma pt. „Uniwersytet w przestrzeni politycznej w latach 1945–1989”. Omawia on

funkcjonowanie uczelni w nowej rzeczywistości politycznej. Po zakończeniu II wojny światowej Uniwersytet wkroczył w nową fazę swego rozwoju. Liczba piętrzących się przed nim problemów była ogromna. Na dodatek należało odnaleźć się w nowej rzeczywistości, znacznie odbiegającej od dotychczasowej. Próby kontynuowania tradycyjnego sposobu działania zostały udaremnione. W życiu uczelni dominującą rolę, podobnie jak w całym państwie, przejęła partia komunistyczna. Tekst obrazuje przemiany, jakie – w związku z sytuacją polityczną panującą wtedy w kraju – dokonywały się na uczelni. Śledzimy więc kolejne fale „odwilży” i „przymrozków”, które wpływały na pracę Uniwersytetu. Tekst kończą rozważania na temat zwycięstwa w Polsce solidarnościowej opozycji, co w zasadniczy sposób zmieniło warunki funkcjonowania szkolnictwa wyższego w kraju. Kontynuacją tego wątku jest tekst autorstwa Mariusza Menza pt. „Uniwersytet w przestrzeni publicznej w latach 1989–2019”. Ma on charakter nieco odmienny od poprzedniego rozdziału, noszącego analogiczny tytuł – jest bardziej drobiazgowy, niekiedy wręcz kronikarski. Stało się tak po to, by spożytkować okazję do powstania zapisu dziejów UAM z okresu dotąd nieopracowanego. Autor szczegółowo przeanalizował przemiany, jakie dokonywały się w Polsce i w ślad za tym na UAM. Tekst dostarcza nam wielu ciekawych informacji, niekiedy po raz pierwszy publikowanych, rzucających nowe światło na uniwersytecką przeszłość.

Kolejne rozdziały omawiają zagadnienia traktowane dotychczas marginesowo. Tekst Violetty Julkowskiej zatytułowany „Zmiany w strukturze wydziałowej Uniwersytetu w Poznaniu po II wojnie światowej” obrazuje kształtowanie, a następnie rozrastanie się tej struktury, wynikające ze zmian w rzeczywistości politycznej, ale także w związku ze zmieniającymi się zadaniami Uniwersytetu.

Trzy następne rozdziały charakteryzują funkcjonowanie uczelni w perspektywie, którą można ująć w słowach: Uniwersytet nie funkcjonuje sam dla siebie, jego istotą są studenci. Danuta Konieczka-Śliwińska w interesującym tekście pt. „Studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1945–2018. Kształcenie, rekrutacja, liczebność” przedstawia analizę zmian w koncepcji kształcenia uniwersyteckiego, poczynwszy od zakończenia II wojny światowej, a kończąc na współczesności. Tekst osadzono w ramach zmian prawnych. Śledzimy także ewolucję programów kształcenia, ich stopniową ideologizację itp. Poruszony jest także problem zmieniających się zasad rekrutacji studentów, a tym samym zmieniającej się ich liczby.

Kwestię szeroko rozumianego życia studenckiego omawia tekst Izabeli Skórzyńskiej i Justyny Budzińskiej pt. „Życie studenckie 1945–1989”. Ukazuje on miejsce i rolę studentów w życiu społecznym, politycznym, ale także kulturalnym, i to nie tylko Uniwersytetu, ale i Poznania. Opis zaczyna analiza sytuacji w okresie odbudowy uczelni, ukazana w całej jej złożoności. Śledzimy więc za Autorkami trudności, z jakimi borykali się studenci w tym okresie. Omówiono w nim także

funkcjonowanie organizacji studenckich. Ukazano proces ideologizacji życia studenckiego przez pryzmat dążenia do zmiany składu społecznego studentów, a także zmianę form organizacyjnych poprzez eliminację stowarzyszeń uznawanych za „wrogie”, aż po próbę monopolizacji życia studenckiego przez jedną organizację – Związek Młodzieży Polskiej. Kolejne podrozdziały ukazują ewolucję polityki państwa w tym zakresie, a także okresy odwilży, owocujące powstawaniem nowych organizacji studenckich. Autorkom udało się uchwycić szczególny klimat, jaki towarzyszył tym przemianom. To bardzo szczegółowa analiza zjawiska aktywności studenckiej, dostarczająca, często po raz pierwszy, informacji na ten temat. Szczególnie interesujące są fragmenty mówiące o rozwoju życia kulturalnego. Ogromna ilość szczegółowych informacji może stanowić dobrą ilustrację tezy, że – pomimo systemowych ograniczeń – życie studenckie kwitło. Należy podkreślić mnogość inicjatyw teatralnych czy ożywioną działalność klubów studenckich. Ze znanstwem scharakteryzowały je obie Autorki. Doskonałym uzupełnieniem wcześniejszych tematów jest opracowanie Jacka Bartkowiaka – „Samorząd studencki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1980–1988)” – dotyczące walki poznańskiego środowiska studenckiego o samorządność uczelni. Autor był uczestnikiem opisywanych wydarzeń, stąd też tekst ma dodatkowy walor, dostarcza informacji, które zwykle umykają źródłom archiwalnym. W tym przypadku mamy drobiazgową relację dotyczącą aktywności studentów UAM w latach osiemdziesiątych. Ostatni z prezentowanych tekstów autorstwa Marka Mikołajczyka („Współpraca międzynarodowa UAM po roku 1945”) omawia kontakty UAM z uniwersytetami zagranicznymi. Ukazuje on ewolucję tych stosunków, od okresu stalinizmu, kiedy to była ona znikoma i ograniczona do krajów obozu socjalistycznego, po czasy intensywnych kontaktów, które pojawiły się w latach siedemdziesiątych i były kontynuowane w następnym okresie. Co ważne i ciekawe, na tym etapie dominowały kontakty z Zachodem.

Wiele prezentowanych w niniejszym tomie tekstów omawia zagadnienia słabo dotychczas opracowane. Niektóre, jak np. opracowanie I. Skórzyńskiej i J. Budzyńskiej czy J. Bartkowiaka, są wręcz pionierskie. Zagadnienia te pojawiały się w dotychczasowych opracowaniach rzadko i w bardzo okrojonej formie. Prezentowany tom nie wyczerpuje wszystkich tematów związanych z dziejami Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Mamy jednak nadzieję, że będzie stanowił dobry punkt wyjścia do kontynuowania badań w przyszłości – do czego nikogo chyba nie trzeba przekonywać. Podjęcie ich, już bez „rocznicowego ciśnienia”, pozwoli na stworzenie takiej syntezy, która będzie stanowiła pełen zapis dziejów naszej Alma Mater, ukazując jej miejsce w nauce polskiej.

Stanisław Jankowiak, Tomasz Schramm